

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA HISSIYOT BILDIRUVCHI SO'ZLARNING SEMANTIK TAHLILI

Eshquvotova Marhabo Sayfiddin qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida hissiyot bildiruvchi so'zlarning semantik xususiyatlari qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki tildagi emotsional leksikaning ma'no tarkibi, semantik guruhlar, intensivlik darajasi va kontekstual qo'llanishidagi o'xshashlik hamda farqlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy, komponent va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. Ingliz tilidagi happiness, sadness, anger, fear, love va surprise kabi birliklar o'zbek tilidagi ularning semantik jihatdan yaqin muqobillari bilan taqqoslandi. Tahlil natijalari hissiyot bildiruvchi so'zlar umumiy insoniy tajribani ifodalashini, biroq ularning emotsional kuchi, konnotativ ma'nosi va nutqiy vazifasi har ikki tilda bir xil namoyon bo'lmashini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada hissiy birliklarni tarjima qilishda lug'aviy muvofiqlik bilan bir qatorda kontekst va kommunikativ ta'sirni hisobga olish zarurligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: hissiy leksika, emotsional ma'no, semantika, konnotatsiya, intensivlik, qiyosiy tahlil, tarjima ekvivalentligi.

Аннотация. В статье проводится сопоставительный анализ семантических особенностей слов, обозначающих эмоции, в английском и узбекском языках. Основная цель исследования заключается в выявлении сходств и различий в семантической структуре, степени интенсивности, коннотативном значении и контекстуальном употреблении эмоциональной лексики. В исследовании применяются описательный, сопоставительный, компонентный и контекстуальный методы анализа. Английские лексические единицы happiness, sadness, anger, fear, love и surprise сопоставляются с семантически близкими узбекскими соответствиями. Результаты показывают, что эмоциональные слова отражают общие человеческие переживания, однако их эмоциональная сила, стилистическая окраска и коммуникативная функция могут различаться в двух языках. Особое внимание уделяется значению контекста и коммуникативного эффекта при переводе эмоциональной лексики.

Ключевые слова: эмоциональная лексика, семантика, коннотация, интенсивность, сопоставительный анализ, английский язык, узбекский язык, эквивалентность перевода.

Abstract. This article examines the semantic features of emotion-related words in English and Uzbek from a comparative perspective. The main purpose of the study is to identify similarities and differences in the semantic structure, intensity, connotation, and contextual

use of emotional vocabulary in the two languages. Descriptive, comparative, componential, and contextual methods are employed. English words such as happiness, sadness, anger, fear, love, and surprise are compared with their semantically related Uzbek equivalents. The findings indicate that emotional vocabulary reflects common human experiences, while its intensity, connotative meaning, and communicative function may vary across languages. The article also discusses the importance of context and communicative effect in translating emotional lexical units.

Keywords: *emotional vocabulary, semantics, connotation, intensity, comparative analysis, English, Uzbek, translation equivalence.*

Til insonning tashqi borliqni anglash, fikrini ifodalash va atrofida voqea-hodisalarga munosabat bildirish imkonini beruvchi murakkab belgilar tizimidir. Inson nutqi faqat axborot yetkazish vazifasini bajarmaydi; u shuningdek, quvonch, qayg'u, qo'rquv, g'azab, muhabbat, hayrat va boshqa hissiy holatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Shu sababli hissiyot bildiruvchi so'zlar tilning mazmuniy va kommunikativ imkoniyatlarini o'rganishda alohida ahamiyatga ega.

Hissiy leksika insonning ichki kechinmalarini ifodalovchi so'zlar, so'z birikmalari va barqaror iboralarni qamrab oladi. Bunday birliklar orqali so'zlovchi nafaqat muayyan hissiy holatni nomlaydi, balki unga baho beradi, munosabat bildiradi va tinglovchiga ma'lum emotsional ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilidagi happy va delighted so'zlari ijobiy hissiy holat bilan bog'liq bo'lsa-da, ularning intensivligi bir xil emas. O'zbek tilidagi xursand, quvongan, shod va mamnun birliklari ham o'zaro yaqin ma'noli bo'lishiga qaramay, turli vaziyatlarda turlicha qo'llanadi. Hissiyotlarning insoniyat uchun umumiy hodisa ekanligi ularning barcha tillarda bir xil shaklda ifodalanishini anglatmaydi. Har bir til o'zining grammatik, leksik va frazeologik imkoniyatlari orqali hissiy holatlarni ifodalaydi. Bundan tashqari, madaniy qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va nutqiy odatlar emotsional birliklarning qo'llanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Hissiy so'zlarning semantik xususiyatlarini o'rganishda so'zning lug'aviy ma'nosi bilan cheklanib qolmaslik lozim. Uning konnotatsiyasi, intensivligi, sinonimik munosabatlari va kontekstda yuzaga keladigan qo'shimcha ma'nolari ham tahlil qilinishi kerak. Lyons semantikani til birliklari ma'nosini o'rganuvchi muhim lingvistik yo'nalish sifatida izohlaydi 1. Cruse esa leksik ma'nolar o'rtasidagi munosabatlar, jumladan, sinonimiya va ma'no farqlarini o'rganishning ahamiyatini ko'rsatadi 2.

Hissiy birliklarni qiyosiy o'rganish tarjimashunoslik bilan ham chambarchas bog'liq. Roman Jakobson tillararo tarjimini bir tilning verbal belgilarini boshqa tilning verbal belgilariga o'girish jarayoni sifatida izohlaydi 3. Eugene Nida tarjimada mazmun bilan bir

qatorda qabul qiluvchiga ko‘rsatiladigan ta’sir masalasiga ham e’tibor qaratadi 4. Peter Newmark esa semantik va kommunikativ tarjima yondashuvlarini ajratib, tarjima jarayonida manba matn ma’nosi va o‘quvchiga yetkaziladigan mazmun o‘rtasidagi munosabatni yoritadi 5; 6.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, ingliz va o‘zbek tillaridagi hissiy so‘zlarning semantik xususiyatlarini qiyoslash orqali ularning ma’no yaqinligi, farqlanish darajasi va tarjimada yuzaga keladigan muammolarni yaxshiroq tushunish mumkin.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi hissiy leksikani shartli ravishda quyidagi semantik guruhlarga ajratish mumkin:

Semantik guruh	Ingliz tilidagi birliklar	O‘zbek tilidagi birliklar
Quvonch va baxt	happiness, joy, delight	baxt, quvonch, shodlik
Qayg‘u va iztirob	sadness, sorrow, grief	qayg‘u, g‘am, iztirob
G‘azab va norozilik	anger, irritation, rage	g‘azab, achchiqlanish, qahr
Qo‘rquv va xavotir	fear, worry, anxiety	qo‘rquv, xavotir, tashvish
Muhabbat va mehr	love, affection, tenderness	muhabbat, sevgi, mehr
Hayrat va ajablanish	surprise, astonishment, amazement	hayrat, taajjub, ajablanish

Mazkur guruhlar o‘zaro mutlaq chegaralangan emas. Ayrim hissiy holatlar bir nechta semantik komponentni o‘zida birlashtiradi. Masalan, jealousy so‘zi vaziyatga qarab rashk, ishonchsizlik, qo‘rquv yoki egalik hissi bilan bog‘lanishi mumkin.

Ingliz tilida quvonch va baxtni ifodalash uchun happy, glad, joyful, delighted va pleased kabi so‘zlar ishlatiladi. Ular umumiy ijobiy emotsional maydonga mansub bo‘lsa-da, ma’no intensivligi va qo‘llanish vaziyati bilan farqlanadi.

She was happy with the result.

U natijadan xursand edi.

Bu gapda happy umumiy ijobiy hissiy holatni bildiradi. O‘zbek tilidagi xursand so‘zi ushbu kontekstda ma’no jihatidan mos keladi.

She was delighted with the result.

U natijadan nihoyatda mamnun bo‘ldi.

Delighted so‘zi happy ga nisbatan kuchliroq ijobiy hissiy holatni ifodalashi mumkin. Shuning uchun tarjimada nihoyatda mamnun yoki juda xursand kabi birikmalardan foydalanish emotsional darajani yaxshiroq yetkazadi. Bu misollar yaqin ma’noli so‘zlar

o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi. Bunday farqlarni aniqlashda sinonimik munosabat bilan birga emotsional intensivlik ham hisobga olinishi kerak.

Qayg‘u semantik maydoniga sadness, sorrow, grief va disappointment kabi birliklar kiradi. Ushbu so‘zlarning barchasi salbiy hissiy holatni bildiradi, ammo ularning yuzaga kelish sababi va emotsional kuchi bir xil emas. Sadness odatda qayg‘u yoki xafalikning umumiy nomi sifatida ishlatiladi. Sorrow chuqurroq qayg‘u va iztirobni bildirishi mumkin. Grief esa ko‘pincha katta yo‘qotish, ayniqsa yaqin insonning vafoti bilan bog‘liq kuchli qayg‘uni ifodalaydi.

She felt sadness after hearing the news.

U xabarni eshitgach, qayg‘u his qildi.

His death caused deep grief.

Uning vafoti chuqur qayg‘uga sabab bo‘ldi.

Ikkinchi gapdagi grief so‘zini oddiy xafalik bilan tarjima qilish emotsional intensivlikni pasaytirishi mumkin. Chuqur qayg‘u birikmasi mazkur ma‘noni to‘laroq ifodalaydi.

He felt disappointed with his performance.

U o‘z natijasidan hafsalasi pir bo‘ldi.

Disappointed so‘zi ko‘pincha kutilgan natija amalga oshmaganda yuzaga keladigan hissiy holatni bildiradi. O‘zbek tilidagi hafsalasi pir bo‘ldi birikmasi ushbu sababiy ma‘noni tabiiy tarzda ifodalashi mumkin.

G‘azab semantik maydonida annoyance, irritation, anger, rage va fury kabi birliklar mavjud. Ular salbiy hissiyot bilan bog‘liq bo‘lsa-da, intensivlik jihatidan farqlanadi. Annoyance ko‘pincha yengil bezovtalikni bildiradi. Irritation achchiqlanish yoki jahllanishni anglatishi mumkin. Anger umumiy g‘azab holatini ifodalaydi. Rage va fury esa kuchli, yuqori darajadagi g‘azabni bildiradi.

She felt annoyed by the noise.

U shovqindan bezovta bo‘ldi.

He was angry about the decision.

U qarordan g‘azablandi.

The decision caused public outrage.

Qaror jamoatchilikning keskin noroziligiga sabab bo‘ldi.

Outrage so‘zi faqat g‘azabni emas, balki muayyan voqea yoki qarorga nisbatan kuchli norozilikni ham ifodalashi mumkin. Shuning uchun tarjimada kontekstga qarab keskin norozilik, jamoatchilik g‘azabi yoki boshqa mos birikma tanlanadi.

Qo‘rquv semantik guruhiga fear, worry, anxiety, fright va terror kabi birliklar kiradi. Ularning asosiy farqi hissiy holatning davomiyligi, sababi va intensivligida namoyon bo‘ladi. Fear umumiy qo‘rquv holatini anglatadi. Worry ko‘pincha muammo yoki kelajakdagi

ehtimoliy xavf haqida tashvishlanishni bildiradi. Anxiety davomli ichki xavotir bilan bog‘lanishi mumkin. Fright esa ko‘pincha kutilmagan hodisa natijasida yuzaga keladigan cho‘chish holatini ifodalaydi.

He was worried about the exam.

U imtihon haqida xavotirda edi.

The sudden noise caused fright.

To‘satdan chiqqan shovqin uni cho‘chitib yubordi.

O‘zbek tilida ingliz tilidagi ayrim hissiy otlar fe‘l yoki fe‘l birikmalari orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, fright so‘zini qo‘rquv deb tarjima qilish mumkin, ammo muayyan kontekstda cho‘chib ketmoq yoki seskanmoq tabiiyroq bo‘lishi mumkin. Muhabbat va mehrni ifodalovchi so‘zlar insonlar o‘rtasidagi yaqinlik, g‘amxo‘rlik va ijobiy munosabatni aks ettiradi. Ingliz tilida love, affection, care va tenderness kabi birliklar qo‘llanadi.

She showed affection towards the child.

U bolaga mehr ko‘rsatdi.

Bu misolda affection romantik muhabbatni emas, balki iliq munosabat va mehrni bildiradi. Shu sababli uning o‘zbekcha muqobili sifatida mehr so‘zi mos keladi.

He cares deeply about his family.

U oilasi haqida chuqur qayg‘uradi.

Care so‘zining tarjimasida kontekstga bog‘liq. U g‘amxo‘rlik qilmoq, qayg‘urmoq yoki e‘tibor bermoq ma‘nolarida ishlatilishi mumkin.

Their love grew stronger over time.

Vaqt o‘tishi bilan ularning muhabbati yanada kuchaydi.

Bu misolda love va muhabbat o‘rtasida umumiy semantik muvofiqlik mavjud. Biroq tarjimada so‘zning uslubiy xususiyati ham hisobga olinishi kerak: ayrim vaziyatlarda sevgi, boshqa holatlarda esa muhabbat yoki mehr tabiiyroq bo‘lishi mumkin.

Hayrat semantik maydonida surprise, astonishment va amazement kabi so‘zlar mavjud. Ular kutilmagan vaziyatga nisbatan yuzaga keladigan emotsional munosabatni bildiradi.

The news surprised everyone.

Bu xabar barchani hayratda qoldirdi.

The audience watched the performance with amazement.

Tomoshabinlar chiqishni katta hayrat bilan kuzatdilar.

Surprise oddiy ajablanishni ifodalashi mumkin. Amazement esa ko‘pincha kuchli hayrat va qoyil qolish komponentini o‘z ichiga oladi. Shu sababli tarjima jarayonida ushbu farqni saqlash uchun nihoyatda hayratlandi, qoyil qoldi yoki katta hayrat bilan kabi vositalardan foydalanish mumkin.